The current issue and full text archive of this journal is available at
https://muwafaqat.uis.edu.my/index.php/journal
DOI: https://doi.org/10.53840/muwafaqat.v9i2.258

Amalan Pengurusan Badal Haji Semasa: Analisis daripada Perspektif Tadbir Urus Syariah

Contemporary Badal Hajj Management Practices: An Analysis from the Perspective of Shariah Governance

Islamic Administration & Management

29

MAAD AHMAD
(Corresponding Author)
MUHAMMAD YOSEF NITEH
Fakulti Syariah dan Undang-Undang
Universiti Islam Selangor (UIS)
43000 Kajang, Selangor, Malaysia
maad@uis.edu.my, myosef@uis.edu.my

MOHAMED FAIROOZ MOHAMED FATHILLAH
Fakulti Pengajian Peradaban Islam
Universiti Islam Selangor (UIS)
43000 Kajang, Selangor, Malaysia
mfairooz@uis.edu.my

NORASIAH MOHAMMAD
Fakulti Sains Komputer & Matematik
Universiti Teknologi Mara (UiTM)
40450 Shah Alam, Selangor, Malaysia
norasiah@fskm.uitm.edu.my

SUHAILA SHARIL
Academy of Contemporary Islamic Studies
Universiti Teknologi Mara (UiTM)
71300 Rembau, Negeri Sembilan, Malaysia
suhaila.sharil@uitm.edu.my

Submitted date: 13 July 2026
Revised date: 27 October 2026
Acceptance date: 27October 2026
Available online: 31 October 2026

ABSTRAK

Badal haji ialah pelaksanaan ibadah haji bagi pihak orang lain dalam keadaan yang diharuskan menurut syarak. Pengurusan perkhidmatan ini menimbulkan persoalan tentang kelayakan pelaksana, kejelasan akad, ketelusan pelaksanaan dan pemeliharaan amanah. Kajian ini bertujuan menganalisis isu pengurusan badal haji serta merumuskan cadangan penambahbaikan dari perspektif tadbir urus syariah. Kajian menggunakan pendekatan kualitatif melalui analisis dokumen dan temu bual separa berstruktur dengan tujuh orang informan yang merangkumi pengguna perkhidmatan, pakar syariah dan pelaksana badal haji. Data dianalisis secara

tematik dengan meneliti hubungannya dengan ketetapan fiqh dan panduan pengurusan. Dapatan mengenal pasti kebimbangan tentang kesamaran urusan perwakilan, kecukupan dokumentasi, kefahaman pengguna, amanah pelaksana, pengurusan bayaran, pematuhan permit serta penyelarasan pemantauan dan saluran aduan. Kebimbangan tersebut menggambarkan pengalaman dan pandangan informan, bukan pengesahan bahawa semua penyedia perkhidmatan melakukan penyelewengan. Analisis menekankan keperluan membezakan kesahan ibadah daripada pematuhan pentadbiran, serta perkhidmatan berbayar daripada amalan yang mengabaikan amanah. Kajian mencadangkan pengukuhan literasi syariah, penyelarasan panduan sedia ada, penjelasan tanggungjawab pihak yang terlibat dan dokumentasi pelaksanaan yang boleh disemak. Sumbangan kajian ialah penjelasan tentang hubungan antara perwakilan ibadah, tanggungjawab kontraktual dan ketelusan pengurusan sebagai asas penambahbaikan tadbir urus badal haji.

Kata kunci: Badal Haji, Pengurusan Haji, Tadbir Urus Islam, Patuh Syariah

ABSTRACT

Badal hajj is the performance of *hajj* on behalf of another person in circumstances permitted by Islamic law. This study analyses management issues and proposes improvements from the perspective of Shariah governance. It adopts a qualitative approach combining document analysis and semi-structured interviews with seven informants comprising service users, Shariah experts and *badal hajj* practitioners. Thematic analysis examines the relationship between informants' accounts, fiqh rulings and management guidance. The findings identify concerns about delegation arrangements, documentation, user understanding, executors' responsibilities, remuneration, permit compliance and coordination of monitoring and complaints procedures. These concerns reflect informants' experiences and views and do not establish the prevalence of misconduct among service providers in Malaysia. The analysis distinguishes ritual validity from administrative compliance and remunerated services from conduct that breaches trust. It proposes clearer contractual responsibilities, stronger Shariah literacy, coordination of existing guidance and verifiable documentation. The study contributes an account of how religious representation, contractual responsibility and management transparency interact in *badal hajj* governance.

Keywords: *Badal Hajj*, Hajj Management, Shariah Governance, Shariah Compliance

PENDAHULUAN

Ibadah haji merupakan rukun Islam kelima yang diwajibkan ke atas setiap Muslim yang memenuhi syarat *istita'ah* atau kemampuan sebagaimana yang telah ditetapkan oleh syarak. Kewajipan ini mempunyai kedudukan yang istimewa dalam Islam kerana ia menghimpunkan unsur pengabdian kepada Allah SWT melalui pengorbanan fizikal, mental dan kewangan. Namun demikian, tidak semua individu yang diwajibkan haji berpeluang menunaikannya sendiri disebabkan faktor tertentu seperti keuzuran kekal, penyakit kronik, usia lanjut atau meninggal dunia sebelum sempat melaksanakan kewajipan tersebut (Nasikhin, 2021). Dalam keadaan sedemikian, syariah Islam

menyediakan satu mekanisme yang dikenali sebagai badal haji bagi memastikan kewajipan ibadah tersebut dapat ditunaikan oleh pihak lain yang memenuhi syarat yang ditetapkan (al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997).

Pensyariatan badal haji berasaskan beberapa hadis sahih yang menunjukkan keharusan seseorang melaksanakan ibadah haji bagi pihak individu lain yang tidak mampu menunaikannya sendiri. Antaranya ialah hadis riwayat al-Bukhari dan Muslim mengenai seorang wanita daripada kabilah Khath'am yang meminta kebenaran Rasulullah SAW untuk menunaikan haji bagi pihak bapanya yang terlalu tua dan tidak berupaya melakukan perjalanan haji. Hadis tersebut menjadi asas utama kepada perbincangan fuqaha berkaitan keharusan badal haji serta syarat-syarat pelaksanaannya. Berdasarkan dalil-dalil tersebut, majoriti ulama daripada mazhab Hanafi, Syafi'i dan Hanbali mengharuskan badal haji bagi individu yang meninggal dunia atau mengalami keuzuran kekal yang menghalangnya daripada melaksanakan ibadah haji secara langsung (al-Nawawi, 1996; al-Zuhayli, 2007).

Dalam konteks Malaysia, amalan badal haji semakin mendapat perhatian masyarakat khususnya dalam kalangan waris yang ingin menyempurnakan tanggungjawab agama bagi pihak ahli keluarga yang telah meninggal dunia atau tidak berupaya menunaikan haji. Permintaan terhadap perkhidmatan badal haji turut meningkat selari dengan kesedaran agama masyarakat, tempoh menunggu haji yang panjang dan perkembangan industri haji serta umrah. Walau bagaimanapun, perkembangan ini turut membawa pelbagai cabaran baharu yang berkait rapat dengan aspek hukum, pengurusan dan tadbir urus pelaksanaannya. Antaranya termasuk isu penipuan perkhidmatan, ketelusan pelaksanaan, kelayakan wakil, kadar bayaran, komersialisasi ibadah serta ketiadaan mekanisme pemantauan yang jelas bagi memastikan pelaksanaan badal haji benar-benar menepati kehendak syariah.

Perubahan sistem pengurusan haji di Arab Saudi yang semakin ketat melalui penguatkuasaan permit rasmi, penggunaan teknologi digital dan kawalan pergerakan jemaah juga memberi implikasi langsung terhadap pelaksanaan badal haji pada masa kini. Situasi ini menimbulkan persoalan tentang kaedah pelaksanaan badal haji yang sebenar, kesahihan amalan yang ditawarkan oleh sesetengah pihak serta tahap pematuhan terhadap peraturan yang ditetapkan oleh pihak berkuasa. Dalam masa yang sama, ketiadaan garis panduan khusus dan standard operasi yang seragam menyebabkan masyarakat sukar menilai kesahihan sesuatu perkhidmatan badal haji yang ditawarkan di pasaran (JAWHAR, 2023).

Berdasarkan realiti tersebut, kajian ini memberi tumpuan kepada cabaran yang dihadapi dalam pelaksanaan badal haji di Malaysia serta pendekatan pengurusan yang dapat memastikan ibadah tersebut dilaksanakan secara sah, telus dan berintegriti. Perbincangan ini penting bukan sahaja untuk memelihara kesucian ibadah haji, malah bagi melindungi kepentingan masyarakat daripada sebarang bentuk penyelewengan yang boleh menjejaskan maqasid pensyariatan badal haji. Dengan memahami cabaran yang wujud dan menilai mekanisme pengurusan yang sesuai, diharapkan satu kerangka tadbir urus badal haji yang lebih sistematik dan patuh

syariah dapat dibangunkan bagi memenuhi keperluan masyarakat Islam di Malaysia pada masa hadapan.

Kajian terdahulu mengenai badal haji telah membincangkan asas pensyariatan, syarat individu yang dihajikan, kelayakan pelaksana serta perbezaan pandangan mazhab. Antaranya, Mangka et al. (2024) menumpukan perbandingan pandangan Maliki dan Syafi'i tentang kelayakan pelaksana yang belum menunaikan haji untuk dirinya sendiri. Nuraini, Maulida dan Fauzi (2025) pula membincangkan perlindungan undang-undang terhadap penipuan badal haji dalam konteks Indonesia. Di Malaysia, Manual Pengurusan Badal Haji yang diterbitkan oleh JAWHAR (2008) menyediakan panduan berkaitan hukum, syarat dan tatacara pelaksanaan. Sumber-sumber ini memberikan asas penting untuk memahami badal haji, namun masih terdapat ruang untuk meneliti hubungan antara ketetapan tersebut dengan amalan pengurusan perkhidmatan yang dialami oleh pengguna dan pelaksana.

Jurang kajian yang menjadi tumpuan penyelidikan ini ialah keterbatasan penelitian empirikal yang menghubungkan pengalaman pengguna, pandangan pakar syariah dan pengalaman pelaksana dalam menilai pengurusan badal haji bagi masyarakat Malaysia. Perbincangan tentang keharusan badal haji dan syarat pelaksanaannya belum memadai untuk menjelaskan bagaimana amanah perwakilan diuruskan, bagaimana pelaksana sebenar dikenal pasti, serta bagaimana pewakil memperoleh kepastian bahawa ibadah yang diamanahkan telah ditunaikan. Persoalan tentang perwakilan semula, kejelasan akad, upah dan kekangan akses kepada kawasan manasik juga memerlukan penelitian yang menggabungkan realiti pengurusan dengan analisis fiqh.

Kebaharuan kajian ini terletak pada penggabungan tiga perspektif tersebut melalui temu bual separa berstruktur, diikuti penilaian terhadap isu yang dikenal pasti berdasarkan sumber fiqh dan panduan pengurusan. Pendekatan ini membolehkan isu badal haji diteliti pada peringkat hubungan antara pewakil, pengurus perkhidmatan dan pelaksana, serta memperlihatkan perbezaan antara kefahaman pihak yang terlibat dengan tuntutan syarak. Sumbangan kajian ialah penjelasan tentang bagaimana kelemahan pengurusan boleh menimbulkan persoalan amanah, pematuhan akad dan kesempurnaan pelaksanaan ibadah. Berdasarkan hubungan tersebut, kajian merumuskan penambahbaikan yang lebih khusus terhadap kejelasan pelantikan, ketelusan pelaksanaan dan tanggungjawab pihak yang menguruskan badal haji.

SOROTAN PERPUSTAKAAN

Pensyariatan Badal Haji

Badal haji merupakan satu bentuk rukhsah yang disyariatkan oleh Islam bagi membolehkan kewajipan haji ditunaikan bagi pihak individu yang tidak mampu melaksanakannya sendiri kerana keuzuran yang berpanjangan atau telah meninggal dunia. Pensyariatan badal haji mempunyai asas yang kukuh daripada hadis-hadis

sahih Rasulullah SAW yang menunjukkan bahawa kewajipan haji boleh dilaksanakan secara perwakilan dalam keadaan tertentu. Keharusan badal haji merupakan persoalan yang mempunyai perincian dan perbezaan pandangan dalam kalangan fuqaha. Mazhab Hanafi, Syafi'i dan Hanbali pada asasnya menerima perwakilan haji bagi individu yang memenuhi syarat tertentu, termasuk keadaan keuzuran kekal dan kematian, dengan perbezaan tentang kewajipan pelaksanaan serta penggunaan harta pusaka. Menurut pandangan masyhur mazhab Maliki, perwakilan tidak menggantikan tuntutan haji bagi orang hidup yang tidak berupaya melaksanakannya, manakala pelaksanaan bagi orang yang meninggal dunia mempunyai perincian, khususnya apabila terdapat wasiat untuk dihajikan. Oleh itu, keharusan badal haji tidak wajar dinyatakan sebagai kesepakatan mutlak semua mazhab, sebaliknya perlu dijelaskan menurut keadaan individu dan pandangan fiqh yang dirujuk (al-Dardir, t.t.; al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997).

Hadis Wanita Khath'am

Dalil yang paling utama berkaitan pensyariatan badal haji ialah hadis yang diriwayatkan oleh Ibn 'Abbas RA:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما أَنَّ امْرَأَةً مِنْ خَثْعَمٍ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَى الرَّاحِلَةِ، أَفَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ

Maksudnya:
Seorang wanita daripada kabilah Khath'am berkata: Wahai Rasulullah, sesungguhnya kewajipan haji yang diwajibkan Allah ke atas hamba-Nya telah sampai kepada ayahku ketika dia sudah terlalu tua dan tidak mampu duduk di atas kenderaan. Adakah aku boleh menunaikan haji bagi pihaknya? Baginda menjawab: Ya.
(Sahih al-Bukhari, Kitab al-Hajj, Bab al-Hajj 'amman la Yastati' al-Thubut 'ala al-Rahilah, No. 1854).

Hadis ini menjadi dalil yang jelas bahawa seseorang boleh melaksanakan haji bagi pihak individu yang masih hidup tetapi mengalami keuzuran kekal sehingga tidak mampu menunaikan ibadah tersebut sendiri. Para ulama menjadikan hadis ini sebagai asas keharusan badal haji bagi golongan al-ma'dhub, iaitu individu yang tiada harapan sembuh daripada keuzurannya (al-Nawawi, 1996).

Hadis Juhainah

Selain itu, terdapat hadis yang diriwayatkan oleh Ibn 'Abbas RA mengenai seorang wanita daripada Juhainah:

أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمِّي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ، أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا، أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكِ دَيْنٌ أَكُنْتِ قَاضِيَتَهُ؟ اقْضُوا اللَّهَ، فَاللَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ

Maksudnya:
Seorang wanita daripada Juhainah datang kepada Nabi SAW lalu berkata: Sesungguhnya ibuku telah bernazar untuk menunaikan haji tetapi dia meninggal dunia sebelum sempat melaksanakannya. Adakah aku boleh menunaikan haji bagi pihaknya? Baginda bersabda: Ya, tunaikanlah haji bagi pihaknya. Bagaimana pendapatmu jika ibumu mempunyai hutang, adakah kamu akan melunaskannya? Tunaikanlah hak Allah kerana Allah lebih berhak untuk ditunaikan.
(Sahih al-Bukhari, Kitab Jaza' al-Sayd, Bab al-Hajj wa al-Nudhur 'an al-Mayyit wa al-Rajul Yahujj 'an al-Mar'ah, No. 1852).

Hadis ini secara khusus membicarakan haji nazar yang belum disempurnakan sebelum kematian. Rasulullah SAW membenarkan pelaksanaannya oleh anak si mati dan mengaitkan penunaian tanggungan tersebut dengan penyelesaian hutang. Fuqaha yang menerima perwakilan haji turut membincangkan implikasinya terhadap tanggungan haji wajib yang telah tetap atas seseorang sebelum kematian. Walau bagaimanapun, kewajipan menggunakan harta pusaka, keperluan wasiat dan tanggungjawab waris mempunyai perincian yang berbeza antara mazhab (al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997).

Hadis Syubrumah

Dalil lain yang berkaitan dengan badal haji ialah hadis Syubrumah yang menjelaskan syarat kelayakan wakil:

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ، فَقَالَ: مَنْ شُبْرُمَةُ؟ قَالَ: أَخٌ لِي أَوْ قَرِيبٌ لِي. قَالَ: أَحَجَجْتَ عَنْ نَفْسِكَ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ

Maksudnya:
"Rasulullah SAW mendengar seorang lelaki berkata: 'Labbaik bagi pihak Syubrumah.' Baginda bertanya: 'Siapakah Syubrumah?' Lelaki itu menjawab: 'Saudaraku atau kerabatku.' Baginda bertanya lagi: 'Adakah engkau telah menunaikan haji untuk dirimu sendiri?' Dia menjawab: 'Belum.' Baginda bersabda: 'Tunaikanlah haji untuk dirimu terlebih dahulu, kemudian tunaikanlah haji bagi pihak Syubrumah.'"
(Sunan Abi Dawud, Kitab al-Manasik, Bab al-Rajul Yahujju 'an Ghayrihi, No. 1811).

Hadis ini menjadi asas kepada syarat bahawa seseorang yang ingin melaksanakan badal haji mestilah terlebih dahulu menunaikan haji bagi dirinya sendiri. Tujuannya ialah memastikan wakil benar-benar memahami pelaksanaan ibadah haji sebelum melaksanakannya bagi pihak orang lain (Maad, 2026 & Madaniah. F 2022)

Berdasarkan hadis-hadis sahih di atas menunjukkan bahawa badal haji disyariatkan bagi individu yang meninggal dunia atau mengalami keuzuran kekal yang menghalangnya daripada menunaikan haji sendiri. Pensyariatan ini menggambarkan keluasan rahmat Islam dalam memudahkan umatnya melaksanakan kewajipan agama tanpa mengabaikan prinsip tanggungjawab dan amanah. Oleh itu, badal haji bukan sekadar satu bentuk perwakilan ibadah, bahkan merupakan mekanisme syarak bagi memastikan kewajipan haji dapat disempurnakan selaras dengan maqasid syariah dan tuntutan agama (al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997; al-Zuhayli, 2007).

Syarat-Syarat Sah Wakil dalam Badal Haji

Pelaksanaan badal haji tidak boleh dilakukan oleh sebarang individu tanpa memenuhi syarat-syarat tertentu yang telah ditetapkan oleh syarak. Syarat-syarat ini bertujuan memastikan ibadah yang dilaksanakan bagi pihak orang lain benar-benar sah serta menepati tujuan asal pensyariatannya. Para fuqaha membincangkan syarat-syarat tersebut berdasarkan hadis Rasulullah SAW dan prinsip-prinsip umum wakalah dalam ibadah. Secara umumnya, wakil yang melaksanakan badal haji hendaklah seorang Muslim yang mukallaf, berkemampuan menunaikan manasik haji dan telah melaksanakan haji bagi dirinya sendiri terlebih dahulu (al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997).

Beragama Islam

Syarat pertama ialah wakil mestilah seorang Muslim kerana ibadah haji merupakan ibadah khusus yang hanya sah dilakukan oleh orang Islam. Orang bukan Islam tidak sah menjadi wakil dalam pelaksanaan badal haji kerana mereka tidak memenuhi syarat asas penerimaan ibadah. Para fuqaha bersepakat bahawa keislaman merupakan syarat utama dalam semua bentuk ibadah yang melibatkan niat dan taqarrub kepada Allah SWT (al-Kasani, 1986).

Mukallaf

Wakil hendaklah seorang yang mukallaf, iaitu baligh dan berakal. Kanak-kanak yang belum baligh atau individu yang tidak sempurna akalnya tidak layak menjadi wakil kerana mereka sendiri tidak dipertanggungjawabkan dengan kewajipan syarak secara sempurna. Selain itu, pelaksanaan haji memerlukan kefahaman terhadap rukun, wajib dan larangan ihram yang memerlukan kemampuan berfikir serta membuat keputusan secara sedar (Ibn Qudamah, 1997).

Telah Menunaikan Haji untuk Diri Sendiri

Syarat yang paling penting dan sering dibincangkan oleh fuqaha ialah wakil hendaklah telah menunaikan haji bagi dirinya sendiri terlebih dahulu. Syarat ini berasaskan hadis Syubrumah:

"حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ"

> **Maksudnya:**
> *"Tunaikanlah haji untuk dirimu sendiri terlebih dahulu, kemudian tunaikanlah haji bagi pihak Syubrumah."*
> (Sunan Abi Dawud, Kitab al-Manasik, Bab al-Rajul Yahujju 'an Ghayrihi, No. 1811).

Menurut mazhab Syafi'i dan Hanbali, pelaksana badal haji hendaklah telah menunaikan haji untuk dirinya sendiri. Dalam keadaan yang dibincangkan oleh kedua-dua mazhab tersebut, haji yang diniatkan untuk orang lain oleh seseorang yang belum menunaikan haji bagi dirinya boleh beralih kepada haji untuk dirinya sendiri. Mazhab Hanafi tidak menjadikan pelaksanaan haji untuk diri sendiri sebagai syarat kesahan perwakilan dengan cara yang sama. Oleh itu, kajian ini menggunakan pendirian Syafi'i dan Hanbali sebagai asas cadangan pemilihan pelaksana, dengan mengakui kewujudan perbezaan pandangan fiqh (al-Kasani, 1986; al-Nawawi, 1996; Ibn Qudamah, 1997).

Mampu Melaksanakan Ibadah Haji dengan Sempurna

Wakil hendaklah mempunyai kemampuan fizikal dan mental untuk melaksanakan seluruh manasik haji dengan sempurna. Ini termasuk kemampuan bergerak antara lokasi ibadah, memahami tatacara pelaksanaan haji serta mematuhi segala syarat dan larangan ihram. Individu yang tidak mampu menyempurnakan ibadah haji dengan baik boleh menjejaskan kesahihan badal haji yang dilaksanakan (al-Zuhayli, 2007).

Mendapat Keizinan daripada Orang yang Diwakili

Bagi individu yang masih hidup tetapi mengalami keuzuran kekal, wakil hendaklah mendapat keizinan daripadanya sebelum melaksanakan badal haji. Keizinan ini penting kerana badal haji merupakan satu bentuk akad wakalah yang memerlukan persetujuan pihak yang mewakilkan. Namun, jika individu tersebut telah meninggal dunia, keizinan tidak lagi diperlukan dan badal haji boleh dilakukan oleh waris atau pihak lain menurut pandangan majoriti fuqaha (Ibn Qudamah, 1997).

Berniat khusus untuk Orang yang Diwakili

Wakil wajib berniat bahawa ibadah haji yang dilakukan adalah bagi pihak seorang individu yang diwakilinya. Niat ini menjadi asas kepada penentuan ibadah tersebut sebagai badal haji dan bukan haji untuk dirinya. Sekiranya diniat untuk dua orang atau lebih dalam satu haji maka tidak sah haji bagi mereka berdua.

Imam Al-Kasani (1986) berkata:

فَإِنْ أَحْرَمَ بِحَجَّةٍ عَنْهُمَا جَمِيعًا فَهُوَ مُخَالِفٌ، وَيَقَعُ الْحَجُّ عَنْهُ وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ لَهُمَا إنْ كَانَ أَنْفَقَ مِنْ مَالِهِمَا؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَمَرَهُ بِحَجٍّ تَامٍّ وَلَمْ يَفْعَلْ، فَصَارَ مُخَالِفًا لِأَمْرِهِمَا فَلَمْ يَقَعْ حَجُّهُ عَنْهُمَا فَيَضْمَنُ لَهُمَا؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لَمْ يَرْضَ بِإِنْفَاقِ مَالِهِ فَيَضْمَنُ

Ertinya:
Jika dia berihram dengan satu haji bagi pihak kedua-dua mereka sekali gus, maka dia telah menyelisihi arahan yang diberikan kepadanya. Haji tersebut dikira sebagai haji untuk dirinya sendiri, dan dia wajib mengganti segala perbelanjaan kepada kedua-duanya sekiranya dia telah menggunakan harta mereka. Hal ini kerana setiap seorang daripada mereka telah mengarahkannya supaya melaksanakan satu ibadah haji yang sempurna bagi pihaknya, sedangkan dia tidak melaksanakannya sebagaimana yang diperintahkan. Oleh itu, dia dianggap telah melanggar arahan kedua-duanya. Maka hajinya tidak sah sebagai haji bagi pihak mereka berdua, dan dia wajib menanggung ganti rugi kepada mereka.

Imam al-Nawawi berkata:

قَالَ أصحابنا لو استاجر رجلان يَحُجُّ عَنْهُمَا فَأَحْرَمَ عَنْهُمَا مَعًا انْعَقَدَ إحْرَامُهُ لِنَفْسِهِ تَطَوُّعًا وَلَا يَنْعَقِدُ لِوَاحِدٍ مِنْهُمَا لِأَنَّ الْإِحْرَامَ لَا يَنْعَقِدُ عَنْ اثْنَيْنِ وَلَيْسَ أَحَدُهُمَا أَوْلَى مِنْ الْآخَرِ وَلَوْ أَحْرَمَ عَنْ أَحَدِهِمَا وَعَنْ نَفْسِهِ مَعًا انْعَقَدَ إحْرَامُهُ عَنْ نَفْسِهِ لِأَنَّ الْإِحْرَامَ عَنْ اثْنَيْنِ لَا يَجُوزُ

Ertinya:
Para ulama mazhab kita berkata: Sekiranya dua orang mengupah seseorang untuk menunaikan haji bagi pihak mereka, lalu dia berihram dengan niat haji bagi kedua-dua mereka secara serentak, maka ihram tersebut menjadi sah sebagai haji sunat untuk dirinya sendiri, dan tidak sah bagi mana-mana seorang daripada kedua-duanya. Hal ini kerana ihram tidak boleh diakadkan bagi pihak dua orang dalam satu masa, dan tidak ada seorang pun daripada mereka yang lebih berhak daripada yang seorang lagi. Sekiranya dia berihram dengan niat haji bagi salah seorang daripada mereka dan pada masa yang sama bagi dirinya sendiri, maka ihram itu juga dikira sebagai haji untuk dirinya sendiri. Ini kerana menggabungkan niat ihram bagi dua orang adalah tidak dibenarkan.

Secara keseluruhannya, syarak menetapkan beberapa syarat penting bagi memastikan seseorang layak menjadi wakil dalam badal haji. Antara syarat tersebut ialah beragama Islam, mukallaf, telah menunaikan haji bagi dirinya sendiri, mempunyai kemampuan melaksanakan manasik haji, memperoleh keizinan daripada pihak yang diwakili serta berniat dengan jelas bagi pihak individu yang dibadalkan. Pematuhan terhadap syarat-syarat ini penting bagi menjamin kesahihan ibadah badal haji serta memelihara maqasid syariah yang menjadi asas kepada pensyariatannya.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan reka bentuk kajian kes tunggal yang melibatkan pelbagai unit analisis (*embedded single case study*). Reka bentuk ini dipilih bagi membolehkan penyelidik memahami secara mendalam konsep dan amalan pelaksanaan badal haji dalam konteks sebenar di Malaysia dari perspektif syariah. Memandangkan informan terdiri daripada pelbagai latar belakang kepakaran dan lokasi, pendekatan ini turut menepati ciri kajian kes pelbagai lokasi (*multisite case study*).

Informan Kajian

Pemilihan peserta kajian dilakukan menggunakan persampelan bertujuan (*purposive sampling*) kerana kajian ini memerlukan informan yang mempunyai kepakaran, pengalaman dan penglibatan langsung dalam pengurusan serta pelaksanaan badal haji. Kaedah ini membolehkan penyelidik memperoleh data yang kaya, mendalam dan relevan dengan objektif kajian. Seramai tujuh orang informan telah dipilih yang terdiri daripada pakar akademik, pengamal industri haji serta pihak yang terlibat secara langsung dalam pengurusan badal haji.

Kajian ini melibatkan tujuh orang informan yang dipilih berdasarkan kepakaran, pengalaman dan penglibatan dalam badal haji. Semua peserta kajian dilabelkan dengan kod yang khusus sepert berikut:

P1: Seorang wanita muslimah berumur 68 tahun yang juga ajk sebuah surau. Beliau pernah menggunakan perkhidmatan Badal Haji untuk almarhum suaminya yang meninggal pada 2020.

P2: Beliau seorang wanita muslimah berumur 59 tahun. Beliau pernah menggunakan perkhidmatan Badal Haji untuk almarhum ayah pada tahun 2022.

WM: Beliau seorang profesor universiti yang aktif sebagai penasihat dan ahli Jawatankuasa Syariah institusi kewangan, serta pernah dilantik sebagai Ahli Jawatankuasa Fatwa Negeri. Beliau memiliki pengalaman luas isu-isu haji dan umrah serta aspek yang berkaitan dengan badal haji.

PTH: Beliau merupakan seorang pakar akademik yang juga merupakan ahli jawatankuasa penasihat Ibadah Tabung Haji yang sering dijemput sebagai Penceramah dan tenaga pengajar kursus haji Tabung Haji termasuk Kursus Asas Haji dan Kursus Intensif Haji yang dianjurkan oleh TH sejak lama. Beliau juga seorang yang berpengalaman luas dalam fiqh ibadah haji, badal haji dan isu-isu lain yang berkaitan.

PS: Beliau ialah seorang pensyarah yang pakar dalam bidang syariah (Fiqh dan Usul Fiqh) di sebuah universit di Jeddah, Arab Saudi. Beliau pernah melaksanakan Badal Haji bagi pihak lain serta sering terlibat dengan aktiviti umrah dan haji yang mengetahui banyak isu-isu yang berkaitan dengan badal haji dan umrah.

PM1: Beliau seorang anak Melayu yang menetap di Mekah. Beliau juga sering mengambil upah badal haji bagi pihak rakyat Malaysia sejak tahun 2010. Beliau juga merupakan seorang pegawai yang sering berkhidmat di musim haji bersama Tabung Haji.

PM2: Beliau seorang anak kelahiran Mekah dan menetap di Mekah. Beliau juga sering mengambil upah badal haji bagi pihak rakyat Malaysia sejak tahun 2014. Beliau juga merupakan seorang pegawai yang sering berkhidmat di musim haji bersama Tabung Haji.

Pengumpulan dan Analisis Data

Pengumpulan data dilaksanakan melalui temu bual separa berstruktur dan analisis dokumen. Temu bual separa berstruktur dipilih kerana memberi fleksibiliti kepada penyelidik untuk meneroka pandangan, pengalaman dan penjelasan lanjut daripada informan berdasarkan soalan panduan yang telah dibangunkan. Semua sesi temu bual dijalankan dengan persetujuan informan serta direkodkan bagi tujuan transkripsi dan analisis. Analisis dokumen pula melibatkan penelitian terhadap garis panduan, modul, laporan dan dokumen rasmi berkaitan pelaksanaan badal haji bagi melengkapkan dapatan temu bual.

Data dianalisis menggunakan analisis kandungan melalui pendekatan analisis tematik berbantukan perisian ATLAS.ti versi 8. Proses analisis melibatkan pengekodan data, pembentukan kategori dan penghasilan tema yang menggambarkan isu-isu utama dalam pelaksanaan badal haji di Malaysia. Bagi meningkatkan kesahan dan kebolehpercayaan dapatan, kajian ini mengaplikasikan triangulasi kaedah dengan menggabungkan dapatan temu bual dan analisis dokumen, di samping membuat perbandingan antara maklumat yang diperoleh daripada pelbagai kategori informan.

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Pengurusan badal haji di Malaysia semakin mendapat perhatian masyarakat selaras dengan peningkatan kesedaran terhadap kewajipan menyempurnakan ibadah haji bagi pihak individu yang telah meninggal dunia atau mengalami keuzuran kekal. Namun begitu, perkembangan amalan ini turut disertai dengan pelbagai isu yang menimbulkan kebimbangan dari sudut syariah, tadbir urus dan perlindungan pengguna. Dapatan kajian menunjukkan bahawa isu-isu tersebut bukan sahaja berkaitan dengan pelaksanaan ibadah itu sendiri, bahkan melibatkan aspek pengurusan, pemantauan dan pengawalseliaan yang masih belum mempunyai kerangka yang jelas dan menyeluruh.

Kesamaran dalam Pengurusan

Antara isu yang ketara ialah kesamaran dalam pengurusan perkhidmatan badal haji. Terdapat pihak tertentu yang menawarkan perkhidmatan ini melalui media sosial atau platform digital tanpa mengemukakan bukti pelaksanaan yang boleh disahkan. Dalam

sesetengah keadaan, pelanggan hanya diberikan sijil atau pengesahan tanpa mengetahui identiti sebenar wakil yang melaksanakan ibadah tersebut. Keadaan ini berpotensi membuka ruang kepada eksploitasi badal haji demi keuntungan kewangan serta menjejaskan kepercayaan masyarakat terhadap perkhidmatan badal haji. Isu ini menjadi lebih serius apabila terdapat dakwaan bahawa seorang wakil melaksanakan badal haji bagi sejumlah besar individu dalam satu musim haji, sekali gus menimbulkan keraguan terhadap kesahihan pelaksanaannya (PTH, 2025).

Dari aspek pengurusan akad, ketidakjelasan timbul apabila pewakil tidak mengetahui individu yang dilantik untuk melaksanakan badal haji serta skop tanggungjawab pihak yang menerima mandat. PTH (2025) menekankan bahawa akad yang lebih sesuai bagi urusan pengurusan badal haji ialah ju'alah, bukannya wakalah, sebagaimana dinyatakannya:

> *Dia bukan wakalah. Tapi kadang-kadang lafaz wakalah, saya mewakilkan syarikat Tuan untuk menguruskan. Bila urusan, dia bukan wakalah, dia ju'alah.* (PTH, 2025)

Pandangan ini menunjukkan keperluan kepada panduan yang jelas tentang bentuk akad, skop tanggungjawab pengurus dan pelantikan pelaksana. Kejelasan tersebut penting untuk memastikan amanah dilaksanakan mengikut persetujuan pewakil, manakala kesahan ibadah badal haji perlu dinilai berdasarkan niat serta pemenuhan rukun dan syarat pelaksanaannya.

Pelaksanaan yang Tidak Telus

Ketelusan merupakan elemen penting dalam pengurusan badal haji kerana melibatkan amanah pelaksanaan ibadah bagi pihak orang lain. Namun, dapatan kajian membangkitkan persoalan tentang kecukupan dokumentasi bagi mengesahkan pelaksanaan ibadah tersebut. Ketiadaan rekod lengkap yang merangkumi nama wakil, kaedah dan tarikh pelaksanaan serta bentuk pengesahan menyebabkan masyarakat sukar menilai sama ada badal haji benar-benar telah dilaksanakan. Keadaan ini menunjukkan keperluan untuk memperkukuh dokumentasi dan pelaporan selaras dengan prinsip amanah dan ketelusan dalam pengurusan ibadah.

Selain persoalan dokumentasi, informan turut membangkitkan keraguan terhadap kemunasabahan bayaran yang ditawarkan. PS (2025) menyatakan:

> *maka amat tidak munasabah apabila ada pihak yang mendakwa boleh melaksanakan badal haji dengan bayaran serendah RM 2,000.00.* (PS, 2025)

PM1 (2025) turut menyuarakan kebimbangan yang sama dengan menyatakan:

> *Namun, jika dikatakan bahawa terdapat institusi atau syarikat luar yang boleh melaksanakan badal haji dengan bayaran murah sebegitu, maka perkara itu adalah mustahil. Ini jelas menunjukkan bahawa terdapat unsur penipuan dan eksploitasi dalam tawaran sedemikian* (PM1, 2025).

Kedua-dua petikan tersebut memperlihatkan keraguan informan terhadap kebolehlaksanaan tawaran badal haji pada kadar bayaran yang rendah. Keraguan ini menekankan kepentingan penjelasan tentang kos, kaedah pelaksanaan dan bukti penyempurnaan ibadah, walaupun kadar bayaran semata-mata tidak membuktikan berlakunya penipuan.

Isu amanah turut dibangkitkan oleh PS (2025), yang melaporkan adanya individu di Mekah menerima lima atau enam upah badal haji dengan bayaran antara 1,000 hingga 3,000 riyal bagi setiap satu. Sekiranya semua mandat tersebut dimaksudkan untuk ditunaikan oleh individu yang sama dalam satu musim haji, keadaan itu menimbulkan persoalan serius kerana satu pelaksanaan haji tidak dapat menyempurnakan badal haji bagi beberapa individu. Oleh itu, bilangan mandat yang diterima perlu diselaraskan dengan bilangan pelaksana yang layak, dan setiap pelaksanaan perlu direkodkan secara berasingan.

Kurang Kefahaman tentang Konsep Badal Haji

Satu lagi isu utama ialah kekurangan kefahaman masyarakat tentang konsep badal haji. Sebahagian masyarakat menganggapnya sebagai alternatif yang boleh dilakukan bagi sesiapa sahaja tanpa memahami syarat yang ditetapkan oleh syarak. Kekeliruan ini merangkumi kelayakan individu yang dihajikan, kelayakan wakil serta syarat pelaksanaan ibadah. Kekurangan kefahaman tersebut berpotensi menyebabkan masyarakat menerima sesuatu tawaran tanpa meneliti keupayaan penyedia perkhidmatan dan kaedah pelaksanaannya.

PTH (2025) mengaitkan keadaan ini dengan kecenderungan masyarakat mempercayai penyedia perkhidmatan yang berimej agama:

> *Masyarakat kita ni mudah percaya, tak akan la benda besar macam BH ni orang nak menipu. Tambah-tambah lagi bila melibatkan golongan ustaz-ustaz ni, masyarakat mudah percaya, yang murah mereka percaya, yang mahal dikatakan jual agama* (PTH, 2025).

Petikan ini menggambarkan pandangan informan bahawa kepercayaan terhadap imej keagamaan boleh mempengaruhi pertimbangan masyarakat dalam memilih perkhidmatan badal haji. Kepercayaan tersebut perlu disertai semakan terhadap kelayakan pelaksana, kejelasan akad dan kemampuan menunaikan ibadah yang diamanahkan.

WM (2025) turut mengaitkan kekurangan kefahaman dengan keinginan waris menyempurnakan tanggungjawab terhadap ahli keluarga yang telah meninggal dunia:

> *Masyarakat tak faham konsep BH. Pewaris sekadar nak lepaskan rasa tanggungjawab, sebab itu pewaris tak peduli berapa pun bayaran yang dikenakan utk BH* (WM, 2025).

Persoalan tentang tanggungjawab waris dan kemampuan individu semasa hayatnya turut dibangkitkan oleh PTH (2025):

> *Masyarakat ni kadang dia tahu, BH ni tak wajib pun sebab semasa hidup tidak ada istito'ah (kemampuan), dah mati pun tak ada. Anak-anak pun if tak buat tak salah, dari kau buat kau kena tipu. Itu pun satu pemahaman dalam masyarakat juga. Bapa meninggal tidak ada istito'ah ketika hayat, berkat bapa membanting tulang kami anak-anak berjaya, so rasa macam terhutang budi nak buat BH, nak buat haji buat sungguh-sungguhlah* (PTH, 2025).

Kedua-dua petikan tersebut menunjukkan kepentingan membezakan kewajipan yang ditetapkan oleh syarak daripada keinginan waris membalas jasa ahli keluarga. Penentuan keperluan badal haji hendaklah mengambil kira keadaan individu semasa hayatnya dan tanggungan haji yang belum disempurnakan. Oleh itu, penerangan kepada masyarakat perlu merangkumi hukum, syarat kelayakan dan tatacara pemilihan perkhidmatan supaya keputusan dibuat berdasarkan kefahaman yang jelas.

Ketiadaan Badan Pemantauan Berautoriti

Walaupun institusi seperti Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji (JAWHAR) serta Lembaga Tabung Haji terlibat dalam urusan berkaitan haji, dapatan temu bual bersama PTH (2025) membangkitkan persoalan tentang kewujudan mekanisme khusus yang mengawal selia perkhidmatan badal haji secara menyeluruh. Menurut informan, keterbatasan pemantauan dan ketidakjelasan saluran aduan menyukarkan pengesanan serta tindakan terhadap perkhidmatan yang meragukan.

Keadaan ini menunjukkan jurang pengawalseliaan yang dirasakan oleh informan, khususnya dalam aspek pendaftaran penyedia perkhidmatan, pengesahan kelayakan pelaksana dan pemantauan pelaksanaan. Kekurangan maklumat yang boleh disemak turut menyukarkan masyarakat menilai kebolehpercayaan sesuatu tawaran. Oleh itu, penyelarasan tanggungjawab antara institusi berkaitan serta mekanisme pemantauan dan aduan yang jelas diperlukan bagi meningkatkan akauntabiliti penyedia perkhidmatan dan melindungi kepentingan pengguna.

Sikap *Tasāhul* Wakil dan *Muwakkil*

Sikap *tasāhul* atau mengambil mudah dalam urusan ibadah turut dikenal pasti sebagai isu yang boleh menjejaskan ketelitian pelaksanaan badal haji. Sikap ini melibatkan wakil dan *muwakkil* (pewakil), khususnya apabila syarat, rukun dan tanggungjawab masing-masing tidak diberikan perhatian sewajarnya. PTH (2025) menyatakan:

> *Ada orang dia memang ambil mudah, maknanya dia agak tasahul dalam hal ni. Tasahhul dalam hal ibadah ni tak lepas la dari sudut taklif dia* (PTH, 2025).

Petikan ini menggambarkan pandangan informan bahawa sikap mengambil mudah tidak menghapuskan tanggungjawab seseorang terhadap tuntutan ibadah. Dalam konteks badal haji, pewakil perlu meneliti kelayakan wakil dan kejelasan urusan perwakilan, manakala wakil bertanggungjawab melaksanakan manasik mengikut rukun dan syarat yang ditetapkan. Penyerahan bayaran atau penerimaan mandat semata-mata tidak memadai untuk memastikan amanah tersebut telah disempurnakan. Oleh itu, kedua-dua pihak perlu memberikan perhatian terhadap pelantikan, pelaksanaan dan pengesahan penyempurnaan badal haji.

Komersialisasi Badal Haji

Badal haji disyariatkan bagi membolehkan ibadah haji dilaksanakan untuk individu yang memenuhi syarat perwakilan menurut syarak. Namun, dapatan temu bual menunjukkan kebimbangan terhadap pengurusan perkhidmatan yang terlalu berorientasikan keuntungan sehingga mengabaikan amanah dan tatacara ibadah. Dalam konteks ini, komersialisasi merujuk kepada penawaran badal haji sebagai perkhidmatan berbayar yang melibatkan pengendali, ejen dan pelaksana. Kewujudan bayaran atau perantara tidak dengan sendirinya menunjukkan penyelewengan; persoalan timbul apabila kepentingan keuntungan mengatasi tanggungjawab pelaksanaan.

Pandangan pengguna memperlihatkan penerimaan terhadap perkhidmatan berbayar sekiranya ibadah dilaksanakan dengan betul. P1 (2025) menyatakan:

> *Bagaimana sekiranya badal haji dikomersialkan? Kalau betul ok ja Dr., TH tak buat dah*

Petikan ini menggambarkan pandangan pengguna, termasuk kefahamannya tentang peranan ejen, dan bukan pengesahan rasmi mengenai pelantikan ejen oleh institusi berkenaan. Sebaliknya, WM (2025) menyuarakan kebimbangan terhadap pengabaian tatacara ibadah:

> *Pelaksanaan BH sudah jadi peluang komersial, tidak mengikut tatacara haji yg sepatutnya* (WM, 2025).

Kebimbangan tersebut turut melibatkan urusan pelaksanaan di Tanah Suci. PS (2025) menyifatkan keadaan yang diketahuinya sebagai menyerupai pasaran gelap. Pandangan ini menunjukkan kebimbangan terhadap urusan yang tidak terbuka dan sukar dipantau, tetapi tidak boleh digeneralisasikan kepada semua pelaksana badal haji.

Sehubungan itu, WM (2025) menekankan keperluan pemantauan oleh pihak berkuasa. Pemantauan perlu memberikan perhatian kepada kejelasan akad, kelayakan pelaksana, ketelusan bayaran dan pengesahan pelaksanaan. Langkah ini penting bagi memastikan pengurusan perkhidmatan berbayar memelihara amanah serta memenuhi tuntutan ibadah yang dipersetujui.

Sinar Harian (2025) melaporkan wujudnya iklan badal haji dengan kos yang sangat murah, sedangkan kos permit haji di Arab Saudi sahaja mencecah SR10,000 (RM11,300) (MalaysiaGazette, 2025; Tabung Haji, 2025). Tambahan pula, kos minimum bagi penduduk tempatan di Makkah juga dilaporkan sekitar SAR3,985 hingga SAR8,093, justeru tawaran di bawah RM2,000 yang tular di Malaysia jelas tidak munasabah.

Persatuan Mahasiswa Malaysia Arab Saudi (PERSADA) turut menyuarakan kebimbangan terhadap tawaran perkhidmatan badal haji pada kadar yang terlalu rendah. Menurut kenyataan persatuan tersebut yang dilaporkan oleh Faez (2025), harga pakej haji paling murah yang ditawarkan di Arab Saudi pada tahun berkenaan adalah sekitar SAR8,000. Keadaan ini menimbulkan persoalan tentang kemampuan pihak yang menawarkan perkhidmatan badal haji pada harga yang jauh lebih rendah untuk memenuhi keperluan permit dan kos pelaksanaan ibadah.

Tawaran yang tidak munasabah sebegini memperlihatkan wujudnya eksploitasi pihak tidak bertanggungjawab terhadap ketidaktahuan masyarakat mengenai kos sebenar pelaksanaan ibadah haji.

Isu Permit dan Pematuhan Peraturan Semasa

Keperluan permit haji (*tasrīḥ*) merupakan antara cabaran pentadbiran dalam pelaksanaan badal haji yang dibangkitkan oleh informan. Pematuhan terhadap peraturan akses ke kawasan manasik perlu diberikan perhatian bagi memastikan pelaksana mempunyai kebenaran untuk menunaikan ibadah yang diamanahkan. Menetap di Mekah tidak dengan sendirinya menjamin seseorang mempunyai kebenaran atau peluang untuk melaksanakan badal haji. PS (2025) menekankan keperluan tersebut dengan menyatakan:

> *Oleh itu, jika seseorang ingin melaksanakan badal haji bagi pihak orang lain, dia mesti memasuki kawasan al-Masyā'ir, dan ini bermakna dia perlu mempunyai kedua-dua permit tersebut. Maka, timbul persoalan bagaimana ada pihak yang boleh melaksanakan haji tanpa permit sah* (PS, 2025).

Petikan ini menunjukkan kebimbangan informan terhadap kebolehlaksanaan tawaran badal haji apabila kebenaran akses pelaksana tidak dapat dipastikan. Oleh itu, pengurus perkhidmatan perlu menyemak kebenaran yang diperlukan bagi musim berkenaan sebelum menerima mandat serta menjelaskan kepada pelanggan tindakan yang akan diambil sekiranya pelaksana tidak memperoleh kebenaran tersebut.

Dari sudut analisis syariah, pematuhan pentadbiran perlu dibezakan daripada kesahan ibadah. Pelanggaran peraturan permit tidak boleh disamakan secara automatik dengan pembatalan haji; kesahan ibadah perlu dinilai berdasarkan pemenuhan rukun dan syaratnya. Walau bagaimanapun, perbezaan ini tidak boleh dijadikan alasan

untuk mengabaikan peraturan yang bertujuan menjaga maslahah umum dan keselamatan jemaah (Maad, 2026)

Kekurangan Penyelarasan Garis Panduan

Pengurusan badal haji memerlukan garis panduan yang jelas dan pelaksanaan yang seragam, khususnya dalam aspek dokumentasi, pelantikan wakil, pengesahan pelaksanaan dan penetapan bayaran. Walaupun Manual Pengurusan Badal Haji telah diterbitkan oleh JAWHAR (2008), dapatan temu bual membangkitkan persoalan tentang penyelarasan amalan serta keberkesanan mekanisme pemantauan dan pengendalian aduan. Oleh itu, isu yang diketengahkan ialah jurang antara panduan yang tersedia dengan pelaksanaan dan pengawalseliaan perkhidmatan. PTH (2025) menyuarakan kebimbangan terhadap keterbatasan mekanisme khusus untuk menangani aduan berkaitan badal haji:

> *kita tak ada, akta pun tak ada, kita pun tak ada kaunter rasmi yang dibuka untuk pengaduan isu-isu schemer* (PTH, 2025).

Beliau turut menjelaskan kesukaran menangani aduan yang diterima:

> *Tapi tiap-tiap tahun ada la satu dua yang datang mengadu isu ni. Memang tak boleh buat apa, sebab taka da akta, jadi apa boleh buat, pergi ke polis je lah. Kalau nak sabitkan penipuan dan sebagainya, bukan senangkan* (PTH, 2025).

Keperluan kepada asas pengawalseliaan yang lebih jelas turut ditekankan melalui kenyataannya:

> *Cakap ni semua orang boleh cakap, tapi selagi tidak ada dari segi asas qanun jadi sembang kosong je lah. Ni benda yang tak kan berubah selagi tiada qanun* (PTH, 2025).

Petikan tersebut menggambarkan pandangan informan tentang keterbatasan pengawalseliaan dan kesukaran mendapatkan tindakan terhadap aduan. Kenyataan ini tidak bermaksud semua perkhidmatan badal haji berada di luar undang-undang sedia ada, tetapi menunjukkan keperluan untuk memperjelas tanggungjawab institusi, prosedur pemantauan dan saluran penyelesaian aduan.

Secara keseluruhannya, isu yang dibangkitkan informan melibatkan tadbir urus, pematuhan syariah dan perlindungan pengguna. Kebimbangan terhadap ketelusan pelaksanaan, kelayakan wakil, pengurusan bayaran dan keberkesanan pemantauan menunjukkan keperluan kepada pengurusan yang lebih tersusun. Penambahbaikan perlu menumpukan penyelarasan panduan sedia ada, dokumentasi yang boleh disemak serta penetapan tanggungjawab yang jelas bagi memelihara amanah ibadah dan kepentingan pengguna.

CADANGAN PENAMBAHBAIKAN PENGURUSAN BADAL HAJI

Berdasarkan pelbagai isu yang dikenal pasti dalam pelaksanaan dan pengurusan badal haji di Malaysia, beberapa langkah penambahbaikan perlu dilaksanakan bagi memastikan amalan ini terus menepati prinsip syariah serta memenuhi tujuan asal pensyariatannya. Keperluan kepada suatu sistem pengurusan yang lebih tersusun menjadi semakin mendesak berikutan peningkatan permintaan terhadap perkhidmatan badal haji dan kemunculan pelbagai bentuk pelaksanaan yang menimbulkan keraguan dalam kalangan masyarakat. Justeru, kajian ini mencadangkan beberapa pendekatan strategik yang melibatkan aspek pendidikan, pengawalseliaan, perundangan dan tadbir urus institusi.

Penyebaran Kesedaran dan Literasi Syariah Masyarakat

Cadangan utama yang perlu diberikan perhatian ialah memperkukuhkan tahap kefahaman masyarakat terhadap konsep badal haji melalui program pendidikan dan penyebaran maklumat yang lebih sistematik. Kajian mendapati bahawa sebahagian besar isu yang timbul berpunca daripada kurangnya kefahaman masyarakat mengenai syarat-syarat badal haji, kelayakan wakil, serta kaedah pelaksanaan yang sah menurut syarak. Oleh itu, institusi agama seperti JAKIM, JAWHAR dan Lembaga Tabung Haji perlu mempergiatkan usaha penerangan melalui seminar, kursus, media sosial dan penerbitan ilmiah agar masyarakat dapat membuat keputusan yang lebih tepat berdasarkan ilmu dan bukannya semata-mata berdasarkan kepercayaan kepada individu tertentu.

Pemantauan dan Pengawalseliaan oleh Pihak Berautoriti

Kajian turut mencadangkan supaya satu mekanisme pemantauan yang lebih berkesan diwujudkan bagi mengawal selia pelaksanaan badal haji di Malaysia. Pada masa ini, ketiadaan badan khusus yang bertanggungjawab memantau penyedia perkhidmatan badal haji menyebabkan berlakunya pelbagai bentuk amalan yang sukar disahkan kesahihannya. Oleh itu, institusi agama yang berkaitan perlu membangunkan sistem pendaftaran dan akreditasi bagi individu atau organisasi yang menawarkan perkhidmatan badal haji. Langkah ini bukan sahaja dapat meningkatkan akauntabiliti, malah dapat melindungi masyarakat daripada risiko penipuan dan penyalahgunaan amanah. Mekanisme audit berkala juga wajar diperkenalkan untuk menilai pematuhan pelaksana terhadap garis panduan syarak dan pentadbiran, termasuk semakan bukti dokumentasi ibadah, rekod kewangan, serta kesahihan permit haji (JAWHAR, 2023; (Rosidi et al. 2026)).

Pewartaan Fatwa dan Garis Panduan Khusus

Selain itu, pewartaan fatwa yang lebih jelas dan komprehensif berkaitan pelaksanaan badal haji juga perlu dipertimbangkan. Walaupun hukum asas badal haji telah dibincangkan secara meluas dalam kitab-kitab fiqh, realiti semasa menimbulkan

pelbagai isu baharu yang memerlukan panduan khusus daripada pihak berkuasa agama. Fatwa yang jelas berkaitan syarat wakil, penggunaan pihak ketiga, kadar bayaran, dokumentasi pelaksanaan dan isu permit haji dapat membantu menyeragamkan amalan serta mengurangkan kekeliruan dalam kalangan masyarakat. Di samping itu, garis panduan rasmi yang bersifat praktikal boleh dijadikan rujukan oleh penyedia perkhidmatan dan pengguna bagi memastikan semua pihak mematuhi kehendak syarak.

Pembangunan Sistem Dokumentasi dan Tadbir Urus Standard

Cadangan terakhir ialah pembangunan sistem dokumentasi dan tadbir urus yang lebih telus serta berstandard. Setiap pelaksanaan badal haji perlu direkodkan secara sistematik dengan maklumat lengkap berkaitan individu yang dibadalkan, wakil yang melaksanakan ibadah, bentuk akad yang digunakan dan bukti pelaksanaan. Pendekatan ini dapat meningkatkan tahap ketelusan serta memudahkan proses audit dan pengesahan oleh pihak berkaitan. Dalam masa yang sama, satu prosedur operasi standard (SOP) pengurusan badal haji boleh dibangunkan sebagai rujukan nasional bagi memastikan keseragaman amalan dalam kalangan penyedia perkhidmatan. Langkah ini penting bagi memelihara integriti ibadah serta mengukuhkan keyakinan masyarakat terhadap pelaksanaan badal haji di Malaysia. Mekanisme dokumentasi ini berperanan menutup ruang keraguan, mengelakkan penipuan, serta menjadi instrumen pemantauan kendiri terhadap integriti pelaksana. Cadangan ini bukan sahaja menjaga kesahihan akad wakalah, bahkan menepati prinsip Syariah dengan melindungi pewakil daripada risiko eksploitasi dan penipuan dari pihak-pihak yang tidak bertanggungjawab ((Rosidi et al. 2026))

Secara keseluruhannya, cadangan-cadangan tersebut menunjukkan bahawa penyelesaian kepada isu pengurusan badal haji memerlukan pendekatan yang menyeluruh dan melibatkan kerjasama antara masyarakat, institusi agama dan pihak berkuasa. Melalui pengukuhan literasi syariah, pemantauan yang berkesan, pewartaan fatwa yang jelas dan pembangunan sistem tadbir urus yang sistematik, amalan badal haji dapat dilaksanakan dengan lebih telus, berintegriti dan selaras dengan maqasid syariah yang menjadi asas kepada pensyariatannya.

KESIMPULAN

Badal haji merupakan satu kemudahan syariah yang disyariatkan bagi memastikan kewajipan haji dapat disempurnakan oleh individu yang tidak mampu menunaikannya sendiri disebabkan keuzuran kekal atau telah meninggal dunia. Pensyariatannya yang berasaskan dalil-dalil sahih daripada al-Quran dan al-Sunnah membuktikan bahawa Islam sentiasa memberikan penyelesaian yang praktikal tanpa mengabaikan tujuan asal sesuatu ibadah. Namun demikian, perkembangan amalan badal haji dalam konteks semasa memperlihatkan pelbagai cabaran yang memerlukan perhatian serius daripada masyarakat, institusi agama dan pihak berkuasa.

Kajian ini mendapati bahawa pengurusan badal haji di Malaysia berdepan dengan beberapa isu utama seperti *gharar* dalam perkhidmatan, pelaksanaan yang tidak telus, kurang kefahaman masyarakat, ketiadaan mekanisme pemantauan yang berkesan, persoalan kelayakan wakil serta kecenderungan komersialisasi yang semakin ketara. Selain itu, perubahan sistem pengurusan haji di Arab Saudi dan keperluan pematuhan terhadap peraturan semasa turut menambah cabaran dalam memastikan pelaksanaan badal haji menepati kehendak syarak dan perundangan yang berkuat kuasa. Keadaan ini menunjukkan bahawa isu badal haji bukan sekadar melibatkan aspek hukum fiqh semata-mata, bahkan berkait rapat dengan aspek tadbir urus, integriti dan perlindungan kepentingan masyarakat.

Sehubungan itu, usaha penambahbaikan perlu dilaksanakan secara menyeluruh melalui pengukuhan literasi syariah masyarakat, pembangunan garis panduan standard, pewartaan fatwa yang lebih khusus serta pewujudan sistem pemantauan yang lebih berkesan oleh pihak berautoriti. Kerjasama antara institusi agama, agensi pengurusan haji dan penyedia perkhidmatan juga amat penting bagi mewujudkan ekosistem badal haji yang lebih telus, berintegriti dan diyakini oleh masyarakat. Langkah-langkah ini bukan sahaja dapat mengurangkan risiko penyelewengan dan penyalahgunaan, malah mampu memelihara kesucian ibadah serta memastikan amanah yang diberikan oleh waris dan masyarakat dilaksanakan dengan penuh tanggungjawab.

Kesimpulannya, pengurusan badal haji yang sistematik dan patuh syariah merupakan satu keperluan yang mendesak dalam konteks semasa. Dengan adanya kerangka tadbir urus yang jelas, mekanisme pemantauan yang berkesan dan kefahaman masyarakat yang lebih baik, amalan badal haji dapat dilaksanakan secara lebih teratur dan memenuhi objektif pensyariatannya. Hal ini selaras dengan tuntutan maqasid syariah dalam memelihara agama, menjaga amanah dan memastikan setiap ibadah dilaksanakan dengan penuh keikhlasan serta menepati tuntutan Syarak.

PENGHARGAAN

Penghargaan diberikan kepada Geran Penyelidikan dan Inovasi UIS 2024 No. Geran: 2024/P/GPIU/GPM002 Universiti Islam Selangor (UIS) yang bertajuk ‘Konsep Badal Haji dan Amalannya Di Malaysia: Analisis Dari Perspektif Syariah”

RUJUKAN

Al-Quran al-Karim.

Abu Dawud, Sulayman ibn al-Ash‘ath. (2009). *Sunan Abi Dawud* (Shu‘ayb al-Arna’ut & Muhammad Kamil Qaraballi, Eds.). Dar al-Risalah al-‘Alamiyyah.

Al-Bukhari, Muhammad ibn Isma‘il. (2002). *Sahih al-Bukhari*. Dar Ibn Kathir.

Al-Dardir, Ahmad. (t.t.). *Al-Sharh al-kabir*. Dar al-Fikr.

Al-Kasani, Abu Bakr ibn Mas'ud. (1986). *Bada'i al-sana'i fi tartib al-shara'i* (Edisi kedua). Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.

Al-Nawawi, Yahya ibn Sharaf. (1996). *Al-Majmu' sharh al-Muhadhdhab*. Dar al-Fikr.

Al-Zuhayli, Wahbah. (2007). *Al-Fiqh al-Islami wa adillatuh* (Jil. 3). Dar al-Fikr.

Berita Harian. (2024, 5 April). Perkhidmatan badal haji semakin mendapat perhatian masyarakat namun perlu dipantau. *Berita Harian*.

Faez. (2025, 28 Mei). Tawaran badal haji murah guna pelajar Malaysia adalah satu penipuan. AlHijrah News. https://alhijrahnews.com/tawaran-badal-haji-murah-guna-pelajar-malaysia-adalah-satu-penipuan

Fauziah Nuraini, D., Maulida, N., & Fauzi, N. (2025). Legal protection in Indonesia against badal hajj fraud. *Al-Mahkamah: Islamic Law Journal, 2*(2), 62–68. https://doi.org/10.61166/mahkamah.v2i2.23

Ibn Majah, Muhammad ibn Yazid. (2009). *Sunan Ibn Majah* (Shu'ayb al-Arna'ut, 'Adil Murshid, Muhammad Kamil Qaraballi, & 'Abd al-Latif Hirz Allah, Eds.). Dar al-Risalah al-'Alamiyyah.

Ibn Qudamah, 'Abd Allah ibn Ahmad. (1997). *Al-Mughni* ('Abd Allah ibn 'Abd al-Muhsin al-Turki & 'Abd al-Fattah Muhammad al-Hulw, Eds.). Dar 'Alam al-Kutub.

Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji. (2008). *Manual pengurusan badal haji* (Cetakan kedua). https://e-penerbitan.jawhar.gov.my/manual-pengurusan-badal-haji/

Lembaga Tabung Haji. (t.t.). Soalan lazim kursus haji. https://www.tabunghaji.gov.my/bm/soalan-lazim/kursus-haji

Maad Ahmad, Muhammad Yosef Niteh, Mohamed Fairooz Mohamed Fathillah, Norasiah Mohammad, & Suhaila Sharil. (2026). *Konsep badal haji dan pengurusannya di Malaysia: Kajian dari perspektif syariah*. Penerbit Universiti Islam Selangor.

Madaniah, F. (2022). *Hukum badal haji dalam perspektif tokoh Nahdlatul Ulama dan tokoh Muhammadiyah Kecamatan Candi Sidoarjo* [Tesis sarjana muda, Universitas Islam Negeri Sunan Ampel Surabaya]. Digilib UIN Sunan Ampel Surabaya. https://digilib.uinsa.ac.id/id/eprint/56045/

Mangka, J., Nurdin, M. S., & Nasrulla, N. (2024). Keabsahan badal haji pada mubaddil yang belum pernah melaksanakan haji (Studi komparatif Mazhab Maliki dan Syafii). *AL-QIBLAH: Jurnal Studi Islam dan Bahasa Arab, 3*(3), 387–413. https://doi.org/10.36701/qiblah.v3i3.1600

Muslim, Muslim ibn al-Hajjaj. (2006). *Sahih Muslim*. Dar Tayyibah.

Nasikhin, Nasikhin, Ismutik, Albab, U., & Al-Ami, B. (2021). Permasalahan pelaksanaan badal haji di Indonesia. *Al-Ittihad: Jurnal Pemikiran dan Hukum Islam, 7*(2), 15–27. https://doi.org/10.61817/ittihad.v7i2.4

Nizam, F. (2022, 19 Mac). Awas penipuan badal umrah, tawaran murah oleh penuntut Malaysia tidak benar. Getaran. https://www.getaran.my/artikel/semasa/21008/awas-penipuan-badal-umrah-tawaran-murah-oleh-penuntut-malaysia-tidak-benar

Rosidi, M.H, Ab Rahman M.F, & Abdullah Thaidi H.A. (2026). Pelaksanaan badal haji: Isu kontemporari dan penyelesaian. *Journal of Awqaf, Zakat and Hajj (JAWHAR), 4*(1), 79–104. https://doi.org/10.65404/JAWHAR.401004

Sinar Harian. (2025, 27 Mei). Waspada dengan penipuan badal haji. Sinar Harian. https://www.sinarharian.com.my/ampArticle/730734

Wartawan MalaysiaGazette. (2025, 12 Ogos). Upah badal haji serendah RM1,500 tidak munasabah, hati-hati dengan penipuan – TH. MalaysiaGazette. https://malaysiagazette.com/2025/08/12/upah-badal-haji-serendah-rm1500-tidak-munasabah-hati-hati-dengan-penipuan-th/